

ŽENE-POVRATNICE U REPUBLICI HRVATSKOJ I NEKA NJIHOVA SOCIJALNODEMOGRAFSKA I KRIMINOLOŠKA OBILJEŽJA¹

Vladimira Žakman - Ban

Originalni znanstveni članak

Odsjek za socijalnu pedagogiju,
Fakultet za defektologiju, Zagreb

UDK: 343.9
Zaprimljeno: 15. 11. 1993.

Sažetak

U radu se daje sveobuhvatni prikaz dosadašnjih spoznaja o kriminalitetu žena i njihovom povratništvu, ali i o postojećim problemima i različitim shvaćanjima u istraživanjima ove problematike. Rezultati istraživanja koje se bavi nekim socijalno-ekonomskim i kriminološkim obilježjima osuđenih žena-povratnica tijekom 1992. godine u Republici Hrvatskoj uveliko potvrđuje dosadašnja saznanja o delinkventnoj populaciji žena.

Žene - počiniteljice kaznenih djela znatno manje participiraju među povratnicima. Radi se o ženama niske ili niže naobrazbe, karakteristične strukture zanimanja (poljoprivrednice, radnice različitih profila sa ili bez zaposlenja, domaćice i sl.) koje očito pripadaju socijalnoekonomski depriviranim stratifikacijama. Vrste kaznenih djela koje čine u povratu također se uveliko slažu sa dosadašnjim spoznajama o recidivizmu uopće (imovinski delikti, delikti protiv života i tijela, službene dužnosti i sl.), ali ima osnova za pretpostaviti da se radi o lakšim kaznenim djelima, manje društvene opasnosti. Zabrinjava kategorija starijih zrelih žena ili onih u poznijim godinama koje "padaju" u povrat, vjerojatno i zbog potpuno neprimjerene društvene pomoći.

Penološki je tretman prilagođen stereotipijama o tradicionalno podređenom položaju i spolnoj ulozi žene, a istraživanja kriminaliteta žena i njihova povratništva marginalizirana u kriminologiji. Autorica se u skladu sa tzv. feminističkim pogledima u kriminologiji zalaže za intenzivan i sveobuhvatan znanstvenoistraživački rad ove problematike, naročito u uvjetima naše zemlje koja je opterećena negativnim posljedicama domovinskog rata. Na to obvezuju i brojne rezolucije i deklaracije UN-a, a sve zbog ispravnog validiranja, kriminalnopolitičkog tretiranja i preveniranja kriminaliteta žena i njihova povratništva.

KLJUČNE RIJEČI: kriminalitet žena, žena - počiniteljica kaznenog djela, povratništvo, žena - povratnica

1. UVOD

Na početku ovog teksta iznesimo konstataciju koju ističu gotovo svi autori(ice) koje se bave problemima kriminaliteta žena. Naime, općenito se ističe spoznaja da je kriminologija do sada uglavnom "mimoilazila" žene, a da su spolne razlike, odnosno posebnosti žena bile marginalizirane i glavni su se kriminološki tijekom bavili prije svega muškarcima. Muškarci su bili počinitelji i muškarci su bili kriminolozi, te se na žene - počiniteljice kaznenih djela pretežno gleda očima muškaraca (vidi zbornik tekstova autorica i urednica GELSTHORPE i MORRIS, 1990). Kriminalitet, odnosno delinkventno i socijalno patološko ponašanje osoba ženskog spola u literaturi, kako domaćoj, tako i stranoj, tretira se marginalno. ŽAKMAN-BAN (1986) konstatira da se još uvijek većina studija ženskog kriminaliteta temelji na

muškoj delinkventnoj populaciji i zato je primjenljivost rezultata istih na žensku populaciju vrlo diskutabilna. Bilo da se radi o etiologiji ili fenomenologiji delinkventnog ponašanja malodobnica, odnosno punoljetnih počiniteljica kaznenih djela, ili pak o problemima institucionalnog, izvaninstitucionalnog i poslijepenalnog tretmana, smatra gore navedena autorica, znanstvenici (pretežno muškog spola) uvažavaju, čini se, onu poznatu misao da je "zločin tipično muška reakcija" (HENTIG, 1959).

Činjenicu da se dugo vremena nisu bavili kriminalitetom žena, kriminolozi su opravdavali na različite načine, a najčešće s tim da je zvanično utvrđen kriminalitet žena izvanredno nizak, pa prema tome i ne naročito opasan za društvo u cjelini, jer je udio malodobnih, ali i punoljetnih ženskih osoba u vršenju kaznenih djela znatno manji od udjela muškaraca (tako ŽAKMAN-BAN,

¹ Rad je dio projektnog zadatka istraživanja: "Utjecaj socijalnih činilaca na razvoj kriminaliteta Republike Hrvatske" (glavni istraživač dr. Mladen Singer), koje financira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike, a realiziraju ga Fakultet za defektologiju - Odsjek za socijalnu pedagogiju Sveučilišta u Zagrebu i Fakultet kriminalističkih znanosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

1986; NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991). Potonja autorica također iznosi tvrdnju da je razlog za nezanimanje u svezi ženskog kriminaliteta bio zapravo taj što su na kriminološkom istraživačkom području prevladavali muškarci. KLEIN (1973; prema NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991) lucidno opaža da se podaci o kriminalitetu žena često ograničavaju na primjedbe "ispod crte" u radovima o muškom kriminalitetu, koji su istovremeno također i radovi o kriminalitetu uopće. Rekli bismo stoga, da se žene ne podređuju samo u svakidašnjoj praksi, već i na akademskom području.

Manje se učešće žena u vršenju kaznenih djela i specifičnosti obilježja ženskog kriminaliteta objašnjavaju vrlo često neprihvatljivim shvaćanjima (MIKŠAJ-TODOROVIĆ, 1987). Rekli bismo da su ovakva objašnjenja prepoznatljiva kako kod "starijih", tako i kod suvremenih autora. HURWITZ (1952), na primjer, tumači ovu pojavu i tendenciju ženskim osobinama ličnosti, te govori o većoj razvijenosti moralnih i altruističkih osjećaja žene, njenim plašljivim i rezerviranijim karakterom, odvratnošću prema zločinu, slabijom fizičkom strukturom i snagom, te odsustvom sklonosti ka uživanju alkohola i drugim. Neki pak autori ističu specifične biološke karakteristike žena, kao što su osobitosti vezane uz metabolički menstrualni val, klimakterij, trudnoću, porodaj, zatim nedostatak objektivnosti, prevladavanje osjećaja nad razumom, slabost volje, histeričnost i slično (ŠEPAROVIĆ, 1981).

Prema tome, kako to kazuju MEJOVŠEK i ŽAKMAN-BAN (1986), tretiranjem problematike ženskog kriminaliteta, naročito u ranijem razdoblju, provlače se i "kliše" u socijalnoj i spolnoj ulozi žene, te njenim "specifičnim" i posve određenim, čak urođenim predispozicijama i karakteristikama" ličnosti. Navedeni autori smatraju da i odsustvo znanstvene metodologije na kojoj bi bila temeljena takva istraživanja daje slobodu za različite spekulacije i uvijek iznova afirmaciju predrasuda. Doduše, kako kazuje BADER (1988) u svim društvima nalazimo to "binarno klasiranje" kojim se sklonosti, ponašanja i svojstva valoriziraju u ovisnosti od spola.

Općenito se tvrdi da ženski kriminalitet tvori negdje oko 13% cjelokupnog kriminaliteta (vidi NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991). ĆIRIĆ (1990) pak navodi da se prema statističkim podacima žene kao počiniteljice kaznenih djela pojavljuju u oko 20% slučajeva. SINGER (1990) ističe da je poznato kako žene u delinkventnoj populaciji participiraju znatno manje nego u ukupnom broju stanovnika nekog teritorija, te da udio žena u delinkventnoj populaciji raste s dobi. Ovaj autor iznosi da prema podacima organa kaznenog postupka djevojke među malodobnim delinkventima sudjeluju sa oko 6% do 7%, a na osnovu podataka sadržanih u statističkom

biltenu Saveznog zavoda za statistiku bivše SFRJ u 1988. godini sa 10,2%, odnosno u ukupnoj populaciji mladih osuđenih osoba u Hrvatskoj i bivšoj SFRJ sa oko 12,5%. Sudske statistike u bivšoj Jugoslaviji pokazuju da se omjer između muškaraca i žena u ukupnoj masi presuđenog kriminaliteta kreće u odnosu 1 : 5, a s obzirom na zatvoreničku populaciju u odnosu 1 : 10 (ŠEPAROVIĆ, 1981). Ispitivanja i podaci državnih odvjetništava i sudske statistike na području Hrvatske pokazivale su da je odnos između muških i ženskih malodobnih osoba, počinitelja kaznenih djela otprilike 9 : 1 na štetu osoba muškog spola (vidi MIKŠAJ-TODOROVIĆ, 1987). Među evidentiranim malodobnim počiniteljima kaznenih djela, djevojke sudjeluju s manje od 10%, a iz fenomenološkog kuta motrišta, delinkventno je ponašanje malodobnica lakše po vrsti i intenzitetu kriminalne aktivnosti (AJDUKOVIĆ, 1986).

Prema tome, iako se dostupni podaci, kako raniji, tako i noviji, unekoliko razlikuju među sobom, opravdano je istaknuti slijedeće - kriminalitet muškaraca i žena razlikuje se, prije svega, s obzirom na učestalost. Iako se njegov intenzitet mijenja s obzirom na vrijeme i s obzirom na prostor, te vrstu kaznenog djela, većina dostupnih podataka ukazuje da muškarci češće vrše kaznena djela od žena. Ne treba, naravno, zaboraviti i činjenicu da se svi dostupni podaci odnose na poznati, odnosno presuđeni kriminalitet, pa u svezi s tim tzv. tamna brojka kriminaliteta pruža mogućnost za niz pretpostavki o udjelu ženskih osoba u delinkvenciji uopće (tako autorica ovog rada i 1986). Dapače, poznata su čak i mišljenja da je broj žena - počiniteljica kaznenih djela daleko veći upravo stoga što, između ostalog, uspješnije prikrivaju svoj kriminalitet (EISENBERG, 1979; prema MEJOVŠEK, ŽAKMAN-BAN, 1986).

Kriminalitet je žena vrlo raznovrstan (tako i NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991). U pojedinim je zemljama ova pojava vrlo raznolika, što u krajnjoj liniji ovisi od brojnih činitelja, kako kulturoloških, socijalnih, vjerskih, tako i gospodarskih, povijesnih, ekoloških i sl. (tako i ŽAKMAN-BAN, 1986). Uglavnom je "nenasilnog" karaktera (klevete, uvrede, sitne krađe, izdavanje čekova bez pokrića i prouzrokovanje lakših tjelesnih povreda), a ako žene čine teška kaznena djela (npr. ubojstva i čedomorstva) ponajčešće je uzrok u ravnodušnosti, nebrizi i nerazumijevanju okoline. "Kao i većina delikata nasilja, razbojstvo je u pravilu delikt muškaraca" ističu CAJNER i KOVČO (1992). Na primjer, u uzorku počinitelja delikata razbojstva koji je, između ostalog, analizirao SINGER (1992; prema CAJNER i KOVČO, 1992), žene sudjeluju sa svega 2,5%, a njihov se udio uglavnom svodi na pomaganje u razbojstvu (npr. namamljivanje žrtve) ili na poticanje. Autori posebno naglašavaju da niti jedna od sedam žena iz tretiranog

uzorka, osuđena zbog razbojstva, nije to kazneno djelo počinila bez muškog suučesnika.

Prema tome, kako navodi NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ (1991), način, vrijeme, mjesto i motivi kaznenih djela koje čine žene "određuje socijalizacija s učenjem tradicionalnih uloga i društvena očekivanja da će se žena ponašati u skladu s naučenim podređenim položajem u društvu". Ova autorica posebno ističe činjenicu da je formalna društvena kontrola udešena isto kao i neformalna - trudi se da ženu odgoji, odnosno preodgoji kao pasivnu, ovisnu osobu, a drukčije nema većih razlika između kaznenih sankcija koje se izriču ženama i onih koje se izriču muškarcima.

Pomalo je dubiozno pitanje utjecaja emancipacije žena (možda i feminističkih pokreta) na porast "ženskog" kriminaliteta i povećanja njihovih nasilničkih oblika, kojeg je suština argumentiranost jednakih mogućnosti - "equal opportunity argument" (BOX and HALE, 1983; prema NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991). Radi se, naime, o tome da je dostupnost određenim "pozicijama" omogućila ženama da postanu počiniteljice kaznenih djela. Spomenuta se autorica priklanja kritikama ovih stajališta koje se oslanjaju na činjenicu da su pokreti za prava žena mimoišli marginalizirane slojeve pučanstva (siromašne, nezaposlene i sl.) među kojima su svakako i počiniteljice kaznenih djela. Njihov je položaj, tvrde ove kritički nastrojene autorice, dapače još i otežan (npr. nesklad između želja, potreba i mogućnosti za njihovo ostvarenje). CRITIES (1976; prema NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991) zaključuje da kažnjiva ponašanja žena odražavaju njihovu tradicionalnu društvenu ulogu tj. da je emancipacija žena slabo utjecala na ženski kriminalitet. Autorica ovog teksta smatra da odgovor na ovo pitanje ovisi o tome kako shvaćamo, odnosno koliko široko definiramo pojavu emancipacije žena, štoviše o tome "u kojoj" socijalnoj sredini, regiji, odnosno državi "to radimo" (npr. poznati problem "emancipacije" žena u zemljama tzv. istočnog bloka, "trećeg svijeta", islamskim zemljama i sl.). Krajnje pojednostavljeno rečeno, ne moramo se složiti sa CONSTANTOVOM tvrdnjom (1949; prema MIKŠAJ-TODOROVIĆ, 1987) da ženski kriminalitet raste i približava se po svojim karakteristikama muškom u zemljama u kojima je proces izjednačavanja spolova daleko odmakao, ali svakako nema sumnje da je emancipacija u sredinama u kojima je ženama u doslovnom smislu te riječi omogućila da "izidu iz kuće - zatvora" unekoliko omogućila i vršenje kaznenih djela (naravno, neodvisno od uzroka). Međutim, ovdje treba naglasiti i to da je po mišljenju STEFFENSMEIRA (1979; prema NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991) novi delinkvent ženskoga spola više "društveno stvorena nego empirijska realnost", jer je žena još uvijek tipična nenasilna počiniteljica sitnih

imovinskih kaznenih djela. Uostalom, kada i čine nasilnička kaznena djela, onda ih čine "u krugu obitelji" (muž, ljubavnik, bliži srodnici, tek rođeno dijete) što također ukazuje na specifičnost motiva, te tradicionalnu ulogu. Recimo i to da rezultati svih dosadašnjih istraživanja u bivšoj Jugoslaviji ukazuju na činjenicu da su počiniteljice kaznenih djela uglavnom žene s nižom naobrazbom, većinom nezaposlene, najčešće domaćice, poljoprivrednice, potom radnice i službenice (vidi ŽAKMAN-BAN, 1986; NIKOLIĆ, RISTANOVIĆ, 1991), a čini se da se ta struktura bitno ne mijenja. Napomenimo ovdje i potrebu da je pojavu ženskog kriminaliteta, povratništva, te socijalnopatoloških oblika ponašanja nužno ozbiljno i intenzivno pratiti u uvjetima naše države, s obzirom na sve prateće pojave i negativne posljedice domovinskog rata, jer će samo pravodobna znanstvena evaluacija omogućiti i učinkoviti "tretman" ove opasne društvene pojave, te što je najvažnije, njeno previranje.

Problemi povratništva (recidivizma) spadaju među najznačajnije i najurgentnije probleme svih znanosti i stručnjaka kojima je predmet bavljenja kriminalitet (vidi ŽAKMAN-BAN, 1992). Nema razloga sumnjati da se radi o najproblematičnijem djelu delinkventne populacije i kada su u pitanju žene - počiniteljice kaznenih djela.

U pravilu, kako kažu SINGER i MIKŠAJ-TODOROVIĆ (1989) radi se o "najtvrdokornijoj skupini unutar kriminalne populacije neke zemlje". Ova negativna društvena pojava "sui generis" predstavlja povećanu društvenu opasnost zbog svoje postojanosti, neprestanog porasta, ali i specifičnih karakteristika nekih svojih "protagonista" koji su naročito opasni za okolinu. Vjerojatno je da i povratništvo žena ima i nekih svojih specifičnih obilježja.

Što se tiče povratništva ženske delinkventne populacije, ono što vrijedi za kriminalitet općenito, prisutno je i ovdje - žene manje participiraju i među povratnicima, što je također predominantno uvjetovano socijalno-kulturološkim činiteljima (tako ŠEPAROVIĆ, 1981; ŽAKMAN-BAN, 1992). S ovom je tvrdnjom sasvim opravdano suglasan i MEJOVŠEK (1985) koji veće konformiranje sa socijalnim normama osoba ženskog spola smatra sastavnim dijelom spolne uloge formirane tijekom procesa socijalizacije, a vjerojatno i tijekom procesa resocijalizacije. Istraživanje BROADHURSTA i MALLERA (1990) provedeno na imponantnom broju austrijskih osuđenika pokazuje da se procijenjeni recidivizam kreće između 45% - 48% za muškarce koji nisu starosjedioci (doseljenike) i 70% - 80% za starosjedioce. Povratništvo žena - starosjedioca kreće se od 69% - 75%, a onih koje to nisu od 29% - 36%. ŽIVKOVIĆ (1990) zapaža da su kod malodobnica prema kojima je izvršena

odgojna mjera upućivanja u dom za preodgoj u posljednjem razdoblju daleko zastupljeniji psihosocijalni problemi od činjenja kaznenih djela. Istražujući obilježja počinitelja kaznenih djela protiv društvene imovine, ĆIRIĆ (1990) iznosi da se žene nešto rjeđe pojavljuju kao recidivisti.

Na osnovu statističkih podataka za razdoblje od 1963. - 1972. godine u bivšoj SFRJ, VUČINIĆ-KNEŽEVIĆ (1989) navodi da je 23% povrata u kaznenim djelima protiv imovine, a potom slijede povratnici osuđeni za kaznena djela protiv života i tijela i protiv časti i ugleda. Udio je povrata u kriminalitetu 11 - 12%, a žene se puno rjeđe pojavljuju kao povratnici.

Kao zadnje, ali ne manje zanimljivo za problem tretiranja kriminaliteta žena, pa i povratništva, spomenimo i to da se kao svojevrsni odgovor na "patrijarhalno stanje" u kriminologiji, razvijaju u zadnjem desetljeću tzv. feministički pogledi u kriminologiji koji, između ostalog, pokušavaju ovu znanost učiniti "intelektualnijom, konstruktivnijom, stvaralačnijom i upotrebljivom, kako teorijski, tako i praktično" (vidi PEČAR, 1992). Osobito se podvlači, kao što smo već istakli, ovisnost dosadašnje kriminologije od muškaraca i s tim u svezi potreba za rekonstrukcijom tradicionalne kriminologije, između ostalog i zbog nepovjerenja u dosadašnje teorije, koncepte, pretpostavke, metode i namjene, osobito one koje se tiču kriminaliteta žena, te spolnih razlika uopće (npr. feministička kritika kriminologije uglavnom odbacuje biologizam i ističe štetnost te doktrine).

Uostalom, da se kriminalitetom žena, pa tako i povratništvom treba i nadalje što intenzivnije baviti i to negirajući tvrdnju o njegovoj "manjoj društvenoj opasnosti", ali se i boriti protiv uvriježenih stereotipa i mitova da su žene - počiniteljice kaznenih djela iracionalna, determinirana i patološka bića (drugačije od muškaraca i općenito nešto drugo) svjedoče, između ostalog, i ostvarenja na području prava osoba osuđenih na kaznu zatvora. Tako npr. još na Kongresu UN-a u Caracasu (1980) ukazano je na problem položaja žena prijestupnika u svezi korištenja postojećih službi i programa resocijalizacije, mogućnosti korištenja alternativnih sankcija, ali i prijedloga da se ubuduće posveti veća pažnja proučavanju žena kao prijestupnica i žrtava. Sedmi kongres UN-a za sprečavanje zločina i postupanje s prijestupnicima ističe potrebu za specifičnim pravima zatvorenika posebnih kategorija, između kojih su i žene, te donosi i Rezoluciju o tretmanu prema ženama u krivičnom pravosuđu s pretpostavkom da se razmatra problem žene prijestupnice i žene žrtve zločina (vidi ŠEPAROVIĆ, 1986). Ženska se delinkventna populacija spominje i u Standardnim minimalnim pravilima za postupanje sa zatvorenici, te u Europskim zatvorskim pravilima (vidi u zborniku međuljudskih pravi-

la, deklaracija i konvencija o ljudskim pravima osuđenih osoba, 1990). To da su žene - osuđenice i specifični penološki problem ističu i ŽAKMAN-BAN (1986) i NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ (1991). Smatra se da kaznenopravni zahvati potkrepljuju institucionalnu kontrolu nad ponašanjem žena, što rezultira učestalijim progonom i strožim kažnjavanjem žena za delikte u kojima ("samo") odstupaju od svoje tradicionalne uloge (CHESNEY - LIND, 1989; prema NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, 1991). Dapače, ovakva se društvena kontrola "proteže" i na penalne ustanove, gdje se žene "tretiraju", odnosno preodgajaju u skladu sa ženskim tradicionalnim ulogama (npr. podržavanje pasivnosti, ovisnosti, tzv. ženska zanimanja i sl.) što ih, vjerojatno, uz ostale čimbenike, vodi i k povratu. Ovu tvrdnju implicite potvrđuje i zaključak do kojeg je došao MEJOVŠEK (1985) da razni oblici kažnjavanja tijekom socijalizacije i resocijalizacije imaju jače djelovanje na malodobne delinkvente ženskog spola. Doduše, dosta je autora koji stižu da je prisilno "pasiviziranje" osuđenika jedno od glavnih nedostataka institucionalnog tretmana uopće, odnosno jedna od temeljnih funkcija zatvora kao totalne institucije (npr. FOUCAULT, 1984; BOGDANOVIĆ, 1992).

2. CILJ I METODE RADA

Cilj ovoga rada sastoji se u utvrđivanju nekih socijalnodemografskih i kriminoloških obilježja žena - povratnica u Republici Hrvatskoj. Ovom se istraživanju prišlo, prije svega, zbog marginalizacije problema ženskog kriminaliteta u dosadašnjim znanstveno-istraživačkim radovima.

Uzorak ispitanika u ovom istraživanju čini ukupna populacija žena u povratu u Republici Hrvatskoj u 1992. godini. Korišteni su podaci Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

Primijenjena metoda za analizu razlika između pojedinih varijabli povratništva i ostalih varijabli bila je Hl-kvadrat test. U tu svrhu formirane su kontingencijske tablice u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati dosadašnjih istraživanja ove problematike, izneseni u uvodnom dijelu ovoga rada, uveliko su potvrđeni i podacima prezentiranim u Tablici 1. Naime, od "tretirane" delinkventne populacije žena u ovom istraživanju recidiviralo je nešto više od 10% (10,9%). Zaključujemo, dakle, da je u usporedbi s muškom delinkventnom populacijom povratništvo žena - počiniteljica kaznenih djela znatno manje zastupljeno. Naravno, rezultati se odnose na poznati, odnosno presuđeni kriminalitet u spomenutoj godini na području naše zemlje.

Tablica 1

Osudene žene s obzirom na povrat i njihovo zanimanje

	SVEGA ŽENE	RECIDIVISTI	NERECIDI- VISTI
UKUPNO	1388	151	1237
	100	10.9	89.12
POLJOPRIVREDNICI	28	5	23
	100	17.86	82.14
RUDARI, OBRTNICI I INDUSTR. RADNICI	146	18	128
	100	12.33	87.7
RAD U TRGOVINI I UGOSTITELJSTVU	262	26	236
	100	9.92	90.1
VLASNICI RADNJI	29	3	26
	100	10.34	89.66
RAD NA ADMINIST., FIN I DR. POSLOV.	134	9	125
	100	6.72	93.3
STR. UMJETNICI I UMJET. SURADNICI	217	7	210
	100	3.23	96.8
RADNICI BEZ ZAN.	86	15	71
	100	17.44	82.6
UMIROVLJENICI I DR. OSOBE S PRIM.	65	9	56
	100	13.85	86.15
DOMAĆICE	347	49	298
	100	14.12	85.88
OSTALO	74	10	64
	100	13.51	86.5

PEARSON	HI-KVADRAT	26.1842
Q(I/J) .2483	STUPANJ SLOBODE	9
Q(J/I) .1023	PR HI-KVADRAT/DF	.0019
Q(I,J) .1754	PEARSON'S C	.1361
	CRAMER'S R	.1373

Iako na osnovu apsolutnih brojeva, pa stoga i s dužnim oprezom, mogli bismo reći da se i struktura zanimanja počiniteljica kaznenih djela uglavnom podudara s rezultatima dosadašnjih istraživanja (u ovom uzorku domaćice, radnice u trgovini, ugostiteljstvu i industriji, te stručna umjetnička zanimanja i umjetničke suradnice). Podsjećamo na primjedbe većine autora kako se čini da se ta struktura kroz dulje razdoblje ne mijenja.

S obzirom na strukturu zanimanja delinkventne populacije žena najčešće recidiviraju poljoprivrednice (skoro 18%), te nezaposlene - radnice bez zanimanja (17,44%). U povrat "pada" nešto manje domaćica, te umirovljenica i drugih osoba s osobnim primanjima (oko 14%), a slijede industrijske radnice (oko 12%). Ovakve bismo rezultate mogli nedvosmisleno tumačiti pripadnošću ovih žena - počiniteljica delikata socijalnoekonomski depriviranim, odnosno marginaliziranim slojevima. Štoviše, već na temelju iznesenog možemo govoriti i o njihovoj nižoj naobrazbi, odnosno nižoj kvalifikaciji, a sve to posredno navodi na već poznatu konstataciju da žene povratnice u skladu sa svojom tradicionalnom društvenom ulogom imaju podređen položaj u društvu.

Takav je status, između ostalog, determiniran i podrijetlom iz ruralnih područja, s vjerojatno izrazitim patrijahalnim ozračjem, ili se naprosto radi o njihovoj potpunoj ili djelomičnoj ekonomskoj ovisnosti.

Razlike između promatranih varijabli statistički su značajne, ali su veze među njima relativno slabo izražene.

Tablica 2

Osudene žene s obzirom na povrat i njihovu školsku spremu

	SVEGA ŽENE	RECIDIVISTI	NERECIDI- VISTI
UKUPNO	1344	145	1199
	100	10.8	89.21
BEZ ŠKOLE I DO 3 RAZREDA OŠ	58	17	41
	100	29.31	70.69
4 - 7 RAZREDA OŠ	198	30	168
	100	15.15	84.85
ZAVRŠENA OŠ	358	41	317
	100	11.45	88.55
ŠKOLA ZA KV I VKV RADNIKE	51	10	41
	100	19.61	80.4
SREDNJA ŠKOLA	569	43	526
	100	7.56	92.44
VIŠA ŠKOLA, FAKULTET I AKADEM.	110	4	106
	100	3.64	96.4

PEARSON	HI-KVADRAT	40.8940
Q(I/J) .2788	STUPANJ SLOBODE	5
Q(J/I) .1359	PR HI-KVADRAT/DF	.0000
Q(I,J) .2074	PEARSON'S C	.1718
	CRAMER'S R	.1744

Uvidom u podatke prezentirane u Tablici 2 očito je potvrđena prethodno iznesena konstatacija da žene povratnice uglavnom imaju nižu razinu naobrazbe. U to nas može uvjeriti činjenica da čak više od polovine žena koje recidiviraju nema završenu niti osnovnu školu (55,26%). Štoviše, blizu 30% povratnica (29,31%) je bez ikakve školske spreme ili je završilo do tri razreda osnovne škole. Oko 20% (19,61%) ove populacije ima kvalifikaciju, dakle vjerojatno se radi o KV i VKV radnicama. Nema, dakle, sumnje da su dobiveni rezultati u skladu s naprijed prezentiranim podacima o njihovu zanimanju, a opći je zaključak jasan. Radi se o nisko ili niže obrazovanim ženama koje s obzirom na svoju školsku spremu, a u skladu s tim i zanimanje, pripadaju nižem socijalnom stratumu.

Prema tome, očito se potvrđuje tendencija na koju upozoravaju i rezultati svih dosadašnjih istraživanja ženskog kriminaliteta - žene povratnice u našoj zemlji potječu, odnosno pripadaju nižim društvenim slojevima,

marginaliziranim kako ekonomski, tako vjerojatno i kulturološki.

Iako je HI-kvadrat testom utvrđena statistički značajna razlika između povratništva osuđenih žena i njihove školske spreme, koeficijent asocijacije po Pearsonu ukazuje na slabiju vezu između promatranih varijabli.

Rezultati iz Tablice 3 u kojoj su definirani recidivisti s obzirom na spol i njihovu školsku spremu, pokazuju da između promatranih varijabli postoje statistički značajne razlike uz slabo izražen koeficijent asocijacije po Pearsonu.

Tablica 3

Školska sprema povratnika s obzirom na njihov spol

	SVI RECIDIVISTI	MUŠKI RECIDIVISTI	ŽENSKI RECIDIVISTI	
UKUPNO	1397	3052	145	
	100	95.46	4.53	
BEZ ŠKOLE I DO 3 RAZREDA OŠ	102	85	17	
	100	83.33	16.66	
4 - 7 RAZREDA OŠ	448	418	30	
	100	93.3	6.69	
ZAVRŠENA OŠ	1098	1057	41	
	100	96.26	3.73	
ŠKOLA ZA KV I VKV RADNIKE	348	338	10	
	100	97.12	2.87	
SREDNJA ŠKOLA	1093	1050	43	
	100	96.06	3.93	
VIŠA ŠKOLA, FAKULTET I AKADEM.	108	104	4	
	100	96.29	3.7	

PEARSON	HI-KVADRAT	44.4346
Q(I/J) .2269	STUPANJ SLOBODE	5
Q(J/I) .0807	PR HI-KVADRAT/DF	.0000
Q(I,J) .1538	PEARSON'S C	.1171
	CRAMER'S R	.1179

Analiza promatranih podataka u ovoj tablici potvrđuje spoznaje da su povratnici općenito niže naobrazbe, odnosno stručne spreme, te u skladu s time i socijalnoekonomski depriviranija populacija. Ovo se, naravno, odnosi na ukupnu populaciju delinkvenata koji recidiviraju. Ipak, može se uočiti i to da je s obzirom na školsku spremu povratnika muškog i ženskog spola, manji broj žena koje posjeduju viši stupanj školske spreme kao što je škola za KV i VKV radnike, srednja škola, fakultet i akademija, dakle i višu razinu naobrazbe. Skloni smo objašnjenju da je socijalnoekonomska depriviranost delinkventne žene, a s tim u svezi i njena veća ovisnost i marginaliziranost jedan od predominantnih čimbenika povratništva. Osim toga, uža je i šira socijalna sredina "oštrija" u reakciji na ponašanja žena koja nisu u skladu s njenom tradicionalnom ulogom (a takvo je ponašanje svakako i izvršenje kaznenog djela), tako da "delinkventna" osoba ženskog spola neadekvatne školske spreme, ekonomski depri-

virana i stigmatizirana, teže pronalazi svoje "mjesto u društvu" i lakše "pada u povrat". Mogli bismo čak spekulirati i o samopercepciji takve osobe, njenom definiranju same sebe i svoje uloge u društvenoj sredini, ali to uveliko prelazi dopuštene okvire s obzirom na prezentirane podatke.

Uvid u podatke iz Tablice 3 potvrđuje spoznaju da žene u ukupnoj populaciji povratnika participiraju znatno manje. U tretiranom uzorku to je 4,53% od ukupno osuđenih povratnika što se uglavnom podudara s rezultatima dosad objavljenih istraživanja.

Analiza podataka iz Tablice 4 koji se odnose na zanimanja povratnika, a s obzirom na njihov spol donekle odražava i tendenciju da se žene bave određenim tradicionalno "ženskim" zanimanjima kao i u tzv. normalnoj populaciji. Naime, dok su muškarci - povratnici distribuirani u čitavoj "lepezi" zanimanja (za koje ovdje postoje podaci, a i koja su karakteristična za ovu populaciju), žene se povratnice više "grupiraju" oko njima tradicionalno "primjerenim" poslovima. Domaćice su, naravno, samo žene - povratnice, a također ih je dosta zaposleno u administrativnim, financijskim i sličnim poslovima (oko 17% od svih povratnika), a slijedi rad u trgovini i ugostiteljstvu (11,4%).

Tablica 4

Zanimanje povratnika s obzirom na njihov spol

	SVI RECIDIVISTI	MUŠKI RECIDIVISTI	ŽENSKI RECIDIVISTI	
UKUPNO	3320	3164	151	
	100	95.45	4.55	
POLJOPRIVREDNICI	356	351	5	
	100	98.6	1.4	
RUDARI, OBRTNICI I INDUSTR. RADNICI	1104	1086	18	
	100	98.37	1.63	
RAD U TRGOVINI I UGOSTITELJSTVU	224	198	26	
	100	88.4	11.4	
VLASNICI RADNJI	55	52	3	
	100	94.55	5.45	
RAD NA ADMINIST., FIN I DR. POSLOV.	52	43	9	
	100	82.7	17.3	
STR. UMJETNICI I UMJET. SURADNICI	220	213	7	
	100	96.82	3.18	
RADNICI BEZ ZAN.	384	369	15	
	100	96.1	3.9	
UMIROVLJENICI I DR. OSOBE S PRIM.	158	149	9	
	100	94.3	5.7	
DOMAĆICE	49	/	49	
	100	/	100	
OSTALO	718	708	10	
	100	98.6	1.4	

PEARSON	HI-KVADRAT	1121.6768
Q(I/J) .7359	STUPANJ SLOBODE	9
Q(J/I) .2496	PR HI-KVADRAT/DF	.0000
Q(I,J) .4928	PEARSON'S C	.5025
	CRAMER'S R	.5813

Između promatranih varijabli postoje statistički značajne razlike, a veza je među njima dobro izražena.

Uvidom u rezultate prezentirane u Tablici 5 koji se odnose na povratništvo delinkvenata ženskog spola, a s obzirom na vrste kaznenog djela, uočava se da povratnice najčešće vrše kaznena djela protiv društvene i privatne imovine (u 18% slučajeva), a u 11,6% slučajeva povratništva radi se o kaznenim djelima protiv života i tijela. U 9,3% slučajeva žene u povratu vrše djela protiv službene dužnosti, samoupravnih i javnih ovlaštenja (prema KZ RH).

Tablica 5

Osudene žene s obzirom na povrat i vrstu kaznenog djela

	SVEGA ŽENE	RECIDIVISTI	NERECIDI- VISTI
UKUPNO	1385	151	1234
	100	10.9	89.1
KD PROTIV ŽIVOTA I TIJELA	164	19	145
	100	11.6	88.4
KD PROTIV DR. I PRIVATNE IMOVINE	377	68	308
	100	18	81.9
KD PROTIV SIGURNOSTI J. PROMETA	342	12	330
	100	3.5	96.5
KD PROTIV JAVN. REDA I P. SAOB.	60	5	55
	100	8.3	91.7
KD PROTIV SL. DUŽNOSTI	86	8	78
	100	9.3	90.7
OSTALO	357	39	318
	100	11	89

PEARSON	HI-KVADRAT	39.9293
Q(I/J) .2975	STUPANJ SLOBODE	5
Q(J/I) .1389	PR HI-KVADRAT/DF	.0000
Q(I,J) .2182	PEARSON'S C	.1674
	CRAMER'S R	.1698

Podsjetimo se ovdje da je kriminalitet žena vrlo raznovrstan, što je donekle i vidljivo iz prezentiranih podataka. Što se tiče činjenice da žene najčešće recidiviraju vršeći kaznena djela protiv društvene i privatne imovine, ona ne čudi, jer je povrat općenito najkarakterističniji za imovinski kriminalitet. Prema velikom broju dosadašnjih istraživanja slijede kaznena djela protiv života i tijela. Zaključimo, dakle, da je udio žena u povratništvu znatno manji od udjela muškaraca (kao i u kriminalitetu, uostalom) ali kada su u pitanju vrste kaznenih djela u povratu nema velikih razlika. Naravno, može se pretpostaviti, a s obzirom na dosadašnja saznanja o "ženskom" kriminalitetu, da se moguće radi o nešto lakšim kaznenim djelima. Ovo posebno kada su u pitanju kaznena djela iz glave XV KZ RH, protiv života i tijela. U ovom je radu, inače, već i istaknuto da se ženu

delinkventa ne može tretirati kao nekog u potpunosti različitog od muškarca, iako je jasno da kriminalitet žena ima svojih specifičnosti. I ovi podaci posredno ukazuju na to da kriminalitet (pa tako i povratništvo) nije samo sporadično i ekcesno ženska pojava. Čini se da i u svezi povratništva žena možemo razmišljati u kategorijama kao što su npr. kriminogeno stanje ličnosti kao osnove povrata, navici proizašoj iz uvjeta života, društvenoj inadaptaciji ili pak "profesionalizaciji" u određenim kaznenim djelima.

Razlike među varijablama koje se odnose na povratništvo osuđenih žena i vrste kaznenih djela statistički su značajne, dok je povezanost između varijabli osrednja.

Tablica 6

Povratnici s obzirom na spol i vrstu kaznenog djela

	SVI RECIDIVISTI	MUŠKI RECIDIVISTI	ŽENSKI RECIDIVISTI
UKUPNO	3320	3169	151
	100	95.45	4.55
KD PROTIV ŽIVOTA I TIJELA	350	331	19
	100	94.57	5.43
KD PROTIV DR. I PRIVATNE IMOVINE	1318	1254	64
	100	95.14	4.86
KD PROTIV SIGURNOSTI J. PROMETA	594	852	12
	100	97.98	2.02
KD PROTIV JAVN. REDA I P. SAOB.	160	155	5
	100	96.88	3.13
KD PROTIV SL. DUŽNOSTI	72	64	8
	100	88.89	11.11
OSTALO	826	783	43
	100	94.79	5.7

PEARSON	HI-KVADRAT	18.3690
Q(I/J) .1734	STUPANJ SLOBODE	5
Q(J/I) .0614	PR HI-KVADRAT/DF	.0025
Q(I,J) .1174	PEARSON'S C	.0742
	CRAMER'S R	.0744

Inspekcijom podataka iz Tablice 6 može se uvjeriti da su recidivisti apsolutno najviše zastupljeni kod imovinskih kaznenih djela, te djela protiv sigurnosti javnog prometa i kaznenih djela protiv života i tijela. I ovi rezultati uglavnom potvrđuju dosadašnje spoznaje o recidivizmu. Što se tiče zastupljenosti muškaraca i žena, potonje su relativno najviše zastupljene kod krivičnih djela protiv službene dužnosti, samoupravnih i javnih ovlaštenja (oko 11%), a slijede krivična djela protiv života i tijela (nešto više od 5%), imovinska kaznena djela i ostalo. Ako napomenemo da se pod gl. XIX KZ RH mogu podvesti i takva protupravna ponašanja kao što su npr. mijenjanje čekova potrošačkih kredita za gotov novac, ili oslobađanje dužnosti nekih korisnika kredita plaća-

nja učešća, omogućavanje "povlaštenim" kupcima da dobiju novac na veresiju i sl., onda je jasno da niti ovi podaci ne odudaraju od rezultata dosadašnjih istraživanja ženskog kriminaliteta općenito, pa ni njegovih specifičnosti u odnosu na muški kriminalitet.

Razlika između promatranih varijabli statistički je značajna, ali su veze među njima, sudeći po izrazito niskim koeficijentima asocijacije, vrlo slabo izražene.

Tablica 7

Žene povratnice s obzirom na vrstu kaznenih djela i zanimanje

	SVEGA ŽENE	IMOVINSKA KAZNENA DJELA	OSTALA KAZNENA DJELA
UKUPNO	147 100	64 43.54	83 56.46
POLJOPRIVREDNICI	5 100	1 20	4 80
RUDARI, OBRTNICI I INDUSTRIJ. RADNICI	18 100	10 55.56	8 44.44
RAD U TRGOVINI I UGOSTITELJSTVU	26 100	10 38.46	16 61.54
VLASNICI RADNJI	3 100	/	3 100
RAD NA ADMINIST., FIN I DR. POSLOV.	9 100	2 22.22	7 77.78
STR. UMJETNICI I UMJET. SURADNICI	7 100	4 57.14	3 12.86
RADNICI BEZ ZAN.	5 100	10 66.67	5 33.33
UMIROVLJENICI I DR. OSOBE S PRIM.	9 100	1 11.11	8 88.89
DOMAĆICE	49 100	23 46.94	26 53.06
OSTALO	6 100	3 50	3 50

PEARSON	HI-KVADRAT	14.4072
Q(I/J) .3954	STUPANJ SLOBODE	9
Q(J/I) .2361	PR HI-KVADRAT/DF	.1086
Q(I,J) .3158	PEARSON'S C	.2988
	CRAMER'S R	.3131

Za distribuciju žena - povratnica s obzirom na vrstu kaznenog djela i zanimanja moglo bi se reći da je uglavnom ujednačena. Razlike između promatranih varijabli nisu statistički značajne.

Može se ipak kazati da podaci iz Tablice 7 mogu potvrditi već interpretirane rezultate o nešto većoj zastupljenosti socijalno- ekonomski depriviranih žena, odnosno ekonomski zavisnih žena među povratničkom populacijom (domaćice, te radnice različitih profila npr.

u ugostiteljstvu, industriji, ili pak one bez zaposlenja). U skladu s već navedenim, ove žene čine imovinska, ali i ostala kaznena djela.

Tablica 8

Vrsta kaznenog djela s obzirom na Školsku spremu povratnica

	SVEGA ŽENE	IMOVINSKA KAZNENA DJELA	OSTALA KAZNENA DJELA
UKUPNO	145 100	63 43.45	82 56.6
BEZ ŠKOLE I DO 3 RAZREDA OŠ	17 100	10 58.8	7 41.2
4-7 RAZREDA OŠ	30 100	9 30	21 70
ZAVRŠENA OŠ	41 100	24 58.54	17 41.5
ŠKOLA ZA KV I VKV RADNIKE	10 100	2 20	8 80
ŠREDNJA ŠKOLA	43 100	15 34.89	28 65.12
VIŠA ŠKOLA, FAKULTET I AKADEM.	4 100	3 75	1 25

PEARSON	HI-KVADRAT	12.7846
Q(I/J) .3768	STUPANJ SLOBODE	5
Q(J/I) .2372	PR HI-KVADRAT/DF	.0255
Q(I,J) .2970	PEARSON'S C	.2847
	CRAMER'S R	.2969

Podaci prezentirani u Tablici 8 koji se tiču školske spreme žena - povratnica podudaraju se s već interpretiranim podacima (vidi tablicu 2). I na osnovu apsolutnih brojeva može se potvrditi spoznaja iz dosadašnjih istraživanja da žene - povratnice imaju uglavnom nižu obrazovnu razinu. Treba podsjetiti na činjenicu da ova konstatacija vrijedi općenito za žensku delinkventnu populaciju.

Iako su ostali delikti, osim imovinskih, zastupljeni u više od polovine slučajeva (56,6%) ne može se ne uočiti i znatna zastupljenost upravo imovinskih delikata (oko 43%). I ovi rezultati uglavnom potvrđuju već elaborirane spoznaje o recidivizmu uopće, ali i o recidivizmu žena (vidi i podatke iz Tablice 6). Što se tiče rezultata koji se odnose na vrstu kaznenih djela s obzirom na školsku spremu povratnica, oni su uglavnom ravnomjerno raspoređeni, što objašnjava i rezultate dobivene HI-kvadrat testom.

Tablica 9

Osudene žene s obzirom na povrat i kronološku dob

	SVEGA ŽENE	RECIDIVISTI	NERECIDI- VISTI
UKUPNO	1386 100	149 10.7	1237 89.2
18 - 20 GOD.	91 100	8 8.8	83 91.2
21 - 24 GOD.	176 100	11 6.3	165 93.7
25 - 29 GOD.	204 100	21 10.3	183 89.7
30 - 39 GOD.	454 100	51 11.2	403 88.8
40 - 49 GOD.	210 100	23 11	187 89
50 - 59 GOD.	167 100	25 15	142 85
60 I VIŠE GOD.	84 100	10 12	74 88

PEARSON	HI-KVADRAT	7.4587
Q(I/J) .1279	STUPANJ SLOBODE	6
Q(J/I) .0558	PR HI-KVADRAT/DF	.2805
Q(I,J) .0918	PEARSON'S C	.0732
	CRAMER'S R	.0734

Tablica 10

Vrsta povrata kod žena i njihova kronološka dob

	SVEGA RAN. OSUĐ. ŽENE	RAN. OSU- ĐENE ZA ISTOVR. DJ.	RAN. OSUĐ. SAMO ZA DJ. DR. VR.
UKUPNO	149 100	83 55.7	66 44.3
18 - 20 GOD.	8 100	6 75	2 25
21 - 24 GOD.	11 100	10 91	1 9
25 - 29 GOD.	21 100	11 52.4	10 43.6
30 - 39 GOD.	51 100	31 60.8	20 39.2
40 - 49 GOD.	23 100	8 34.8	15 65.2
50 - 59 GOD.	25 100	13 52	12 48
60 I VIŠE GOD.	10 100	4 40	6 60

PEARSON	HI-KVADRAT	12.5784
Q(I/J) .3603	STUPANJ SLOBODE	6
Q(J/I) .2273	PR HI-KVADRAT/DF	.0502
Q(I,J) .2938	PEARSON'S C	.2790
	CRAMER'S R	.2905

Iz podataka prezentiranih u Tablici 9 čini se da su povratnice približno podjednako distribuirane do svoje srednje, zrele dobi, te nakon nje. Stoga i jest razumljivo da HI-kvadrat test pokazuje da nema značajnih razlika među promatranim varijablama.

Iako se, općenito, na temelju dosadašnjih saznanja o povratništvu može tvrditi da opasnost "padanja" u povrat s višom kronološkom dobi opada, poznato je i to da udio žena u delinkventnoj populaciji raste s dobi. Na temelju ove tablice moglo bi se pretpostaviti da, kada su u pitanju žene, delinkventno ponašanje još više potencira njihovu socijalnu, ekonomsku i etičku depriviranost, narušava interpersonalne odnose u primarnoj socijalnoj sredini, čini ih potpuno nemoćnim, pasivnim i zavisnim, te utječe na kontinuitet kriminalne aktivnosti u poznijoj dobi.

Utvrđimo, prije svega, uvidom u podatke iz Tablice 10 da su žene - povratnice nešto više od polovine (55,7%) sudene za istovrsna kaznena djela. I obzirom na prezentirane podatke izgledalo bi da su specijalnom povratu ipak sklonije žene niže kronološke dobi, što bi eventualno moglo ukazivati na određenu "profesionalizaciju". Međutim, u ovom je slučaju teško zaključivati sa sigurnošću (malen broj žena u apsolutnom smislu u pojedinim segmentima statistička razlika između promatranih varijabli na temelju HI-kvadrat testa).

Može se, ipak, kazati da bi rezultati prezentirani u ovoj tablici mogli potvrđivati već istaknutu spoznaju da udio žena u delinkventnoj populaciji raste s dobi, što bi se moglo odnositi i na povratništvo.

Pri interpretaciji ovih podataka treba biti oprezan i stoga što se u literaturi često nailazi na različita stajališta o specijalnom i generalnom povratu, odnosno o obilježjima njihovih "protagonista". Spominje se, na primjer, da specijalne povratnike karakterizira ekstenzivna zločinačka volja, dok su generalni "spremni na svako zlodjelo", što dokazuje kako je o njihovoj manjoj ili većoj društvenoj opasnosti teško suditi. Kada su žene u pitanju, čini se da se kod starijih osoba, uslijed delinkventnog načina života i "oštrih" reakcija uže i šire socijalne sredine, te odsustva ikakve i/ili adekvatne pomoći, može raditi o potpunoj društvenoj inadaptaciji, dezorijentiranosti, nemoći, te eventualnim smetnjama u ličnosti, što dovodi do ponovljenih konflikata sa okolinom, odnosno prijestupa i različite i iste fenomenologije kao jedino mogućeg stila i načina života.

Tablica 11

Vrsta povrata osuđenih recidivista s obzirom na spol

	SVEGA OSUĐ. POVRATNIKA	POVRATNICI MUŠKARCI	POVRATNICI ŽENE
UKUPNO	3320	3169	151
	100	100	100
OSUĐENI ZA ISTOVRNSNA DJELA	966	900	66
	29.09	28.4	43.7
OSUĐENI ZA DRUGA DJELA	1829	1761	68
	55.09	55.57	45.03
OSUĐENI ZA ISTOVRNSNA I DR. DJELA	525	508	17
	15.08	16.03	11.26

PEARSON	HI-KVADRAT	16.5889
Q(I/J) .1584	STUPANJ SLOBODE 2	
Q(J/I) .0690	PR HI-KVADRAT/DF	.0002
Q(I,J) .1137	PEARSON'S C	.0705
	CRAMER'S R	.0707

Među specijalnim i "generalnim" osuđenim povratnicima s obzirom na spol postoje statistički značajne razlike, dok su veze među varijablama slabo izražene. Inspekcija podataka iz Tablice 11 ukazuje da su nešto više od polovine osuđenih povratnika obaju spolova (55,09%) tzv. generalni povratnici, dok je za istovrsna djela osuđeno oko 29% recidivista a za istovrsna i druga djela nešto manje od 16% (15,8%).

Povratnici - muškarci su upravo oni koji su više osuđivani za druga djela (55,57%), dok se kod žena ne mogu pronaći takve razlike. Podjednako se radi o istovrsnim djelima (oko 44%) i tzv. generalnom povratu (oko 45%), dok je manje osuda za istovrsna i druga djela. Ako se i priklonimo stajalištu da je za generalni povrat karakteristično da se radi o delinkventima "spremnima za

svako zlodjelo", u tom se smislu ne bi mogli donositi bilo kakvi zaključci kada su u pitanju žene - povratnici.

4. ZAKLJUČAK

Kriminologija je do sada, uglavnom, marginalizirala problem kriminaliteta žena, uključujući i povratništvo. Većina se studija "ženskog" kriminaliteta temelji na muškoj delinkventnoj populaciji, odnosno na istraživanjima o muškom kriminalitetu, koji su istovremeno također i radovi o kriminalitetu općenito. Primjenljivost rezultata ovih istraživanja na žensku delinkventnu populaciju je diskutabilna. Zanimljivo je da je službeno utvrđena delinkvencija žena niska, pa stoga i ne naročito opasna za društvo, iako mnoge autorice smatraju da se radi o svojevrsnoj "patrijarhalnoj" kriminologiji jer su muškarci počinitelji kaznenih djela i muškarci su kriminolozi.

Manje se učešće žena u vršenju kaznenih djela i specifičnosti obilježja kriminaliteta žena objašnjavaju vrlo često neprihvatljivim stajalištima. Precjenjuju se biološke i psihološke razlike između muškaraca i žena, a zanemaruju one sociološko-kulturološke koje uglavnom proizlaze iz učenja spolnih uloga od najranijeg djetinstva, a učvršćuju se postojećim socijalnoekonomskim statusom žene, te specifičnim zahtjevima koje pred nju postavlja mikro i makro socijalna sredina. Ovo usprkos toga što o uzrocima razlika i u biološkom i posebno u psihološkom području, također postoje samo teoretska nagađanja, a ne i sustavne empirijske provjere. Kriminalitet se muškaraca i žena, prije svega, razlikuje s obzirom na učestalost (općenito se tvrdi da kriminalitet žena tvori negdje oko 10-20% cjelokupnog kriminaliteta). Naravno da se ovi podaci odnose na poznati, odnosno presuđeni kriminalitet, što ostavlja otvorenim pitanje tzv. tamne brojke kriminaliteta žena.

Smatra se, dalje, da je kriminalitet žena vrlo raznovrstan, a u pojedinim zemljama ovisan o brojnim činiteljima. Ipak, uglavnom je "nenasilnog" karaktera, a ako i čine teška kaznena djela kojima je imanentno nasilje ona su vezana za "obiteljski krug" žene, odnosno njenu užu socijalnu sredinu. I ova činjenica potvrđuje mišljenje brojnih autorica da su različiti modaliteti, te motivi kaznenih djela koja čine žene određeni socijalizacijom s učenjem tradicionalnih uloga i društvenim očekivanjima da će se žena ponašati potpuno u skladu s naučenim podređenim položajem u društvu.

Dubiozno je i pitanje utjecaja emancipacije žena na porast njihova kriminaliteta i eventualnu promjenu njegove strukture i stoga većina suvremenih autora(ica) smatra da taj utjecaj nije velik, jer su pokreti za prava žena "mimoišli" socijalnoekonomski i kulturološki deprivirane slojeve žena, među koje svakako spadaju i

počiniteljice kaznenih djela. Autorica ovoga rada je mišljenja da takav utjecaj uveliko ovisi o tome u kojim se zemljama, pa čak i regijama proces emancipacije odvija i prethodnom statusu žena u njima (npr. zakonodavnim rješenjima, tradiciji, vjeri i sl).

Čini se da je neki "novi" delinkvent ženskoga spola zapravo društveno stvorena fikcija, a ne empirijska realnost jer su žene još uvijek tipične počiniteljice nenasilnih sitnih imovinskih kaznenih djela.

Iako je povratništvo naročito urgentan problem jer se radi o izuzetno društveno opasnoj pojavi koje su "protagonisti" najproblematičniji dio svake delinkventne populacije, ono što se općenito može konstatirati za kriminalitet žena uveliko vrijedi i za njihovo povratništvo. Žene - počiniteljice kaznenih djela manje participiraju i među povratnicama, što je također uvjetovano predominantno socijalno - kulturološkim čimbenicima. Veće konformiranje sa socijalnim ulogama osoba ženskog spola smatra se sastavnim dijelom spolne uloge formirane tijekom procesa socijalizacije, a vjerojatno i resocijalizacije.

Rezultati ovog "parcijalnog" istraživanja na populaciji žena - povratnica osuđenih tijekom 1992. godine u Republici Hrvatskoj uvelike se podudaraju sa dosadašnjim spoznajama o kriminalitetu žena, odnosno njihovom povratništvu. Naime, od ukupne delinkventne populacije žena osuđene tijekom 1992. godine, recidiviralo je nešto više od 10% počiniteljica kaznenih djela, a od ukupne populacije recidivista (osuđenih muškaraca i žena) nešto više od 4% (4,55%).

Struktura zanimanja povratnica ukazuje da se uglavnom radi o poljoprivrednicama, radnicama različitih profila sa ili bez zaposlenja, domaćicama, te umirovljenicama, te bismo ovakve rezultate mogli tumačiti pripadnošću ovih žena socijalnoekonomski depriviranim stratifikacijama. One, vjerojatno, žive u izrazitijem patrijarhalnom ozračju, djelomično ili potpuno ekonomski zavisne, a radi se o nisko ili niže obrazovanim ženama.

Žene-povratnice češće vrše imovinska kaznena djela, a potom i djela protiv života i tijela, te službene dužnosti, samoupravnih i javnih ovlaštenja. Ovi se rezultati uglavnom slažu sa spoznajama koje se odnose na povratništvo uopće, ali pošto se u ovom istraživanju ne raspolaže svekolikim podacima o sociodemografskim i kriminološkim obilježjima povratnica, može se samo pretpostaviti da se radi o lakšim kaznenim djelima, odnosno djelima manje društvene opasnosti.

Iako se, općenito, na temelju dosadašnjih spoznaja o povratništvu može tvrditi da opasnost "padanja" u povrat s višom kronološkom dobi opada, poznato je i to da udio žena u delinkventnoj populaciji raste s dobi. Čini se da žene - povratnice, čije delinkventno ponašanje još više

potencira njihovu socijalnu, ekonomsku i etičku depriviranost, narušava interpersonalne odnose u primarnoj socijalnoj sredini, čini ih nemoćnim i zavisnim, tako stigmatizirane, bez ikakve i/ili adekvatne društvene pomoći nastavljaju kriminalnu aktivnost i u poznijoj dobi. Kada se radi o tzv. specijalnom i generalnom povratu, moglo bi izgledati da su nešto mlade žene sklonije "profesionalizaciji", ali i da se kod starijih počiniteljica kaznenih djela u povratu radi o potpunoj društvenoj inadaptaciji, dezorijentaciji i nemoći koja dovodi do ponovljenih konflikata sa okolinom, odnosno prijestupa i različite i iste fenomenologije kao jedinog mogućeg "stila" života. No, zbog relativno ravnomjerne distribucije osuđenih povratnica s obzirom na kronološku dob i vrstu povrata, ali i različitih stajališta glede generalnog i specijalnog povrata, pri zaključivanju treba biti oprezan.

Za problem tretiranja kriminaliteta žena, pa i njihova povratništva, čine se od važnosti tzv. feministički pogledi u kriminologiji. Bez obzira na neke konceptualne razlike, osobito se podvlači potreba preispitivanja dosadašnjih kriminoloških teorija, pretpostavki, metoda i namjena. Autorica ovoga rada ističe naročitu potrebu sveobuhvatnog znanstvenog bavljenja ovom problematikom u uvjetima naše zemlje zbog svih negativnih posljedica domovinskog rata. Uostalom, da se kriminalitetom žena, pa tako i povratništvom ove populacije treba intenzivnije baviti, izbjegavajući predrasude i uvriježene stereotipe o ženi - počinitelju delikta, ukazuju i međunarodna ostvarenja na području prava osuđenih na kaznu zatvora (npr. Rezolucija UN-a o tretmanu prema ženama u krivičnom pravosuđu i slično). Osuđene su žene i specifični penološki problem, jer kaznenopravni zahvati uveliko potkrepljuju institucionalnu kontrolu nad ponašanjem žena, što se proteže i na penalne ustanove, gdje se žene - počiniteljice kaznenih delikata "tretiraju" i preodgajaju u skladu sa ženskim tradicionalnim ulogama, nastoje pod svaku cijenu "pasivizirati", što u uvjetima suvremenog društva može biti i jedan od čimbenika koji ih vodi u povrat. Drukčije i nema većih razlika između kaznenih sankcija koje se izriču muškarcima i onih koje se izriču ženama, osim što, rekli bismo, ovim potonjima društvo teže "prašta" svako odstupanje od namjenjene im uloge.

Na kraju spomenimo i tvrdnju M. MEAD (1975; prema BADENTER, 1988) da bilo da se radi o malim ili velikim pitanjima, uvijek nailazimo na distinkciju (koja poprima beskrajno različite oblike, često vrlo oštro kontradiktorne) uloga koje se pripisuju muškarcima i ženama. Takva se diferencijacija susreće neizbježno, u svakoj poznatoj kulturi.

5. LITERATURA

1. AJDUKOVIĆ, M. (1986): Utjecaj institucionalnog tretmana na vrijednosne orijentacije maloljetnih delinkvenata. Penološke teme. 1-2: 49-56.
2. BADENTER, E. (1988): Jedno je Drugo. Svjetlost. Sarajevo
3. BOGDANOVIĆ, S. (1992): Družbeni vidik delovanja zapora kot totalne institucije. Iskanja. Ljubljana. 12: 7-22.
4. BROADHURST, R.G., MALLER, R.A. (1990): The Recidivism of Prisoners released for the first time: Reconsidering the effectiveness Question. Australian NZJ Crim. 23: 88-104.
5. CAJNER, I., KOVČO, I. (1992): Delikti nasilja. Policija i sigurnost. 5-6: 431-451.
6. ĆIRIĆ, J. (1990): Krivična djela protiv društvene imovine. JRKK 2: 87-101.
7. FOUCAULT, M. (1991): Vednost - Oblast - Subjekt. Krt. Ljubljana
8. GELSTHORPE, L., MORRIS, A. (1990): Perspectives in Criminology. Open University Press. Philadelphia
9. HENTIG, H. (1959): Zločin, uzroci i uslovi. Veselin Masleša. Sarajevo
10. HURWITZ, St. (1952): Criminology. London - Copenhagen
11. LJUDSKA PRAVA OSUĐENIH OSOBA. Međunarodna pravila, deklaracije i konvencije (1990). Penološke teme 1 (poseban broj)
12. MEJOVŠEK, M. (1985): Razlike u superegu maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola nakon zavodskog tretmana. Defektologija. 2: 41-48.
13. MEJOVŠEK, M., ŽAKMAN-BAN, V. (1986): Razlike maloljetnih delinkvenata u devijantnom ponašanju u postpenalnom periodu s obzirom na spol i težinu zavodske mjere. Defektologija. 2: 43-56.
14. MIKŠAJ-TODOROVIĆ, Lj. (1987): Obiteljske i socio-demografske karakteristike maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj i povezanost s nekim oblicima poremećaja u ponašanju. Zagreb (doktorska disertacija)
15. NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ, V. (1991): Društveno nadzorstvo in kriminaliteta žensk. Revija za kriminalistiko in kriminologijo. Ljubljana. 1: 16-26.
16. PEČAR, J. (1992): Tuje revije in knjige. Revija za kriminalistiko in kriminologijo. Ljubljana 3: 285-289.
17. SINGER, M., MIKŠAJ-TODOROVIĆ, Lj. (1989): Delinkvencija mladih. Globus. Zagreb
18. SINGER, M. (1990): Kriminalitet mladih. U: Delinkvencija mladih. RZ SRH. Zagreb.
19. ŠEPAROVIĆ, Z. (1981): Kriminologija i socijalna patologija. Pravni fakultet u Zagrebu. Zagreb
20. ŠEPAROVIĆ, Z. (1986): Međunarodni standardi ljudskih prava zatvorenika. Penološke teme. 1-2: 1-10.
21. VUČINIĆ-KNEŽEVIĆ, M. (1989): Kriminalni povrat mladih delinkvenata sa posebnim osvrtom na neke karakteristike ličnosti i ponašanja, te razne socijalne - zaštitne intervencije. Zagreb (magistarski rad)
22. ŽAKMAN-BAN, V. (1986): Razlike u sociološkim karakteristikama i efikasnosti resocijalizacije delinkvenata muškog i ženskog spola na području SR Hrvatske. Zagreb (magistarski rad)
23. ŽAKMAN-BAN, V. (1992): Povratništvo - uvijek aktualan krivičnopravni, kriminalnopolitički i penološki problem. Defektologija. 1-2 (suplement): 93-111.
24. ŽIVKOVIĆ, M. (1990): Neki praktični aspekti izvršavanja odgojne mjere upućivanja u dom za preodgoj maloljetnica i ponašanja maloljetnica u postpenalnom razdoblju. Penološke teme. 1-2: 99-121.

WOMEN RECIDIVISTS IN THE REPUBLIC OF CROATIA AND SOME OF THEIR SOCIO-DEMOGRAPHIC AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS

Summary

The work is an extensive survey of the past knowledge about the delinquency of women and their recidivism and also the existing problems and different view in investigating this subject. The results of investigations of some social, economic and criminological characteristics of convicted women recidivists during 1992 in the Republic of Croatia greatly confirm what has already been known about the delinquent population of women.

Women perpetrators participate with a considerably smaller number among recidivists. They are women of lower or low education, of a characteristic occupational structure (farm labourers, employed or unemployed labourers, housewives etc.) obviously belonging to socially and economically deprived strata. The types of crime they commit as recidivists also largely agree with what has been known on the subject so far (offence against property, offence against life and body, official duty etc.), but there is ground to suppose that they are minor offences, presenting minor threat to the public. The reason for concern, however, is that they are adult, mature women or elderly women recidivists, probably (also due to) inadequate public support.

The penal treatment is adapted to stereotypes of the traditionally submissive position and the sexual role of a women, while investigations of women delinquency and their recidivism have been marginal in criminology. In keeping with the so-called feministic views in criminology the author pleads for intensive and extensive investigations particularly in the circumstances of our country under the strain of negative effects of the war. We are also committed to do so by numerous UN resolution and declarations whose aim is proper evaluation, criminal and political treatment and prevention of women delinquency and their recidivism.

KEY WORDS: women delinquency, women perpetrator, recidivism, women recidivists